

МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра раціонального природокористування та охорона навколишнього середовища

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

Г.О. Черніченко

«27» серпня 2020 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

НПП2.15 Заповідна справа

(шифр і назва навчальної дисципліни)

Освітньо-професійна програма Екологія, охорона навколишнього середовища та збалансоване природокористування

(назва)

Спеціальність 101 Екологія

(код та найменування спеціальності)

Спеціалізація _____

(назва спеціалізації)

Факультет економіко-правовий

(назва факультету)

2020 – 2021 рік

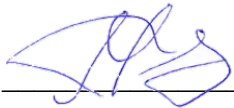
Робоча програма «Заповідна справа» для студентів ОПІ «Екологія, охорона навколишнього середовища та збалансоване природокористування» спеціальності 101 «Екологія».

Розробники: старший викладач кафедри раціонального природокористування та охорони навколишнього середовища МДУ Темирова-Хмикіна В.І.

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри раціонального природокористування та охорони навколишнього середовища

Протокол від «27» серпня 2020 року № 1

Завідувач кафедри раціонального природокористування та охорони навколишнього середовища

Г.О. Черніченко

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів 6	Галузь знань 101 Природничі науки	Нормативна (навчальна дисципліна циклу професійної підготовки)	
Модулів – 3	Спеціальність (напрямок підготовки): ОПП Екологія, охорона навколишнього середовища та збалансоване природокористування	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 6		3-й	3-й
Індивідуальне науково-дослідне завдання _____ (назва)		Семестр	
Загальна кількість годин – 180		101 – Екологія	6-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 4 самостійної роботи студента – 6	Освітній рівень: бакалавр	Лекції	
		30 год.	10 год.
		Практичні, семінарські	
		30 год.	14 год.
		Лабораторні	
		Самостійна робота	
		118 год.	154 год.
		Індивідуальні завдання: 1 год.	
Вид контролю: залік			

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання – 30%/60%.

для заочної форми навчання – 40%/80%.

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою викладання дисципліни є засвоєння майбутніми фахівцями-екологами необхідного мінімуму знань про екополітичні, теоретичні та практичні основи, нормативно-правове, наукове та інституційне забезпечення заповідної справи та формування в них навиків із охорони та управління об'єктами і територіями природно-заповідного фонду та екомережі, їх створення та розширення.

Завдання курсу:

- мотивувати необхідність заповідання та визначити поняття про місця заповідної справи в сучасній природоохоронній діяльності в контексті концепції збалансованого розвитку;
- ознайомити з історією розвитку заповідної справи в Україні і світі та еволюцією підходів до збереження природи;
- розкрити основні форми функціонування об'єктів природно-заповідного фонду (ПЗФ), їх значення для збереження біотичного різноманіття та підтримки біогеохімічних циклів;
- скласти уяву про сучасний стан, загальні принципи формування мережі об'єктів, територій та акваторій ПЗФ, їх класифікацію, а також про формування екомереж;
- ознайомити студентів з основними нормативно-правовими актами в галузі заповідної справи в світі та Україні (конвенціями, кодексами, законами, указами, та ін.);
- сформуванати у студентів вміння застосовувати набуті знання для наукового обґрунтування створення об'єктів та територій ПЗФ та управління ними, а також про систему їх інституційної підтримки як галузі діяльності;
- закласти розуміння специфіки наукових досліджень, моніторингу, рекреаційної, освітньої та інформаційної діяльності об'єктів-установ ПЗФ.

Місце навчальної дисципліни в освітній програмі.

Навчальна дисципліна «Заповідна справа» спрямована на опанування наступних компетентностей:

Інтегральні:

Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та вирішувати практичні проблеми у сфері екології, охорони довкілля і збалансованого природокористування, або у процесі навчання, що передбачає застосування основних теорій та методів наук про довкілля, та характеризуються комплексністю і невизначеністю умов.

Загальні:

КЗ-6. Здатність спілкуватися з представниками інших професійних груп різного рівня (з експертами з інших галузей знань/видів економічної діяльності).

КЗ-7. Здатність діяти соціально відповідально та свідомо.

Фахові:

КП-8. Здатність обґрунтовувати необхідність та розробляти заходи, спрямовані на збереження ландшафтно-біологічного різноманіття та формування екологічної мережі.

КП-11. Здатність інформувати громадськість про стан екологічної безпеки та збалансованого природокористування.

КП-13. Здатність до участі в управлінні природоохоронними діями та/або екологічними проектами.

Передумови для вивчення дисципліни. Вивчення дисципліни базується на знаннях одержаних у результаті вивчення таких навчальних дисциплін, як «Біологія», «Загальна екологія та неоекологія», «Природоохоронне законодавство та екологічне право».

Результати навчання:

Дисципліна використовується для формування наступних програмних результатів навчання, передбачених освітньо-професійною програмою підготовки бакалавра за спеціальністю 101 «Екологія» (ОПП «Екологія, охорона навколишнього середовища та збалансоване природокористування») у Маріупольському державному університеті:

РН-6. Виявляти фактори, що визначають формування ландшафтно-біологічного різноманіття.

РН-16. Вибирати оптимальну стратегію проведення громадських слухань щодо проблем та формування територій природно-заповідного фонду та екологічної мережі.

РН-22. Брати участь у розробці проектів і практичних рекомендацій щодо збереження довкілля.

3. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Теоретичні засади заповідної справи.

Тема 1. Етапи історичного розвитку заповідної справи.

Історія розвитку заповідної справи в Україні та створення об'єктів природно-заповідного фонду. Еволюція концептуальних засад природоохорони.

Змістовий модуль 2. Заповідна справа у контексті збереження біологічного різноманіття.

Тема 2. Відображення питань створення, розширення та охорони ПЗФ в екологічній політиці України.

Поняття природних територій та об'єктів особливої охорони згідно законодавства України. Природно-заповідний фонд та його значення у збереженні довкілля. Збереження біорізноманіття на територіях об'єктів ПЗФ.

Змістовий модуль 3. Наукові засади заповідної справи.

Тема 3. Наукове забезпечення ведення Червоної та Зеленої книг в Україні.

Створення Червоної книги. Раритетні види фауни і флори, грибів, занесених до Червоної книги України. Зелена книга України. Європейський червоний список, перелік МСОП.

Змістовий модуль 4. Правові засади заповідної справи.

Тема 4. Класифікація територій та об'єктів ПЗФ.

Природні території та об'єкти, штучно створені об'єкти. Завдання, науковий профіль, особливості природоохоронного режиму та характеру функціонування природних заповідників, біосферних заповідників, національних природних парків, регіональних ландшафтних парків, заказників, ботанічних садів, дендрологічних парків та зоологічних парків. Статус та особливості охорони інших об'єктів ПЗФ. Міжнародні класифікації природоохоронних територій.

Тема 5. Правове забезпечення заповідної справи в Україні.

Закони України «Про охорону навколишнього природного середовища» (1991), «Про природно-заповідний фонд України» (1992), «Про екологічну мережу України» (2004), інше пов'язане законодавство щодо живої природи. Кодекси (Лісовий, Земельний, Водний, Про надра тощо) по відношенню до заповідної справи.

Тема 6. Міжнародне співробітництво в галузі охорони і використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду.

Основні форми міжнародного співробітництва в галузі охорони і використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду. Міжнародні договори у галузі охорони і використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду. Міжнародні природоохоронні конвенції та угоди. Конвенція про збереження біорізноманіття, інші пов'язані міжнародні правові документи.

Тема 7. Землі ПЗФ.

Форми власності на землю на територіях ПЗФ, обмеження (обтяження) у землекористуванні на територіях ПЗФ. Зміни законодавства в сфері заповідної справи.

Змістовий модуль 5. Сучасний стан природно-заповідного фонду України та регіонів.

Тема 8. Сучасний стан природно-заповідного фонду України та регіонів.

Перспективи розвитку мережі ПЗФ. Концепція розвитку ПЗФ в Україні на період до 2020 року. Укази Президента України та документи Кабінету Міністрів України про заходи щодо регулювання та розвитку заповідної справи в Україні.

Змістовий модуль 6. Організація заповідної справи в Україні.

Тема 9. Порядок створення й оголошення територій та об'єктів природно-заповідного фонду.

Порядок оформлення документів на створення об'єктів ПЗФ. Порядок відведення земельної ділянки. Зонування територій ПЗФ. Критерії створення об'єктів ПЗФ. Винесення меж об'єктів та територій ПЗФ в натуру. Ведення Державного кадастру територій та об'єктів ПЗФ. Літопис природи, як основна форма звітності об'єктів ПЗФ про свою діяльність. Нормативно-правові акти, що регламентують резервування земель для подальшого заповідання, створення нових та розширення існуючих територій та об'єктів ПЗФ. Проекти організації територій об'єктів ПЗФ.

Тема 10. Структурні елементи та складові екомережі та їх характеристика.

Реалізація Загальнодержавної програми формування екомережі та проблемні питання її впровадження. Зв'язок національної екологічної мережі з Всеєвропейською екомережею.

Тема 11. Управління в галузі організації, охорони та використання ПЗФ.

Поняття, функції і методи управління природно-заповідним фондом України. Фінансування заходів щодо територій та об'єктів природно-заповідного фонду. Власні кошти об'єктів природно-заповідного фонду. Екологічні фонди об'єктів природно-заповідного фонду. Екологічне оподаткування й інвестування територій та об'єктів природно-заповідного фонду. Менеджмент природоохоронних територій. Внесок громадськості в розвиток природно-заповідної мережі України. Юридичне забезпечення участі громадян в створенні та охороні об'єктів та територій ПЗФ.

Тема 12. Використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів ПЗФ.

Обмеження стосовно використання природних ресурсів на заповідних землях. Розвиток рекреації на територіях ПЗФ. Нормативні документи, що регламентують наукову та еколого-освітню діяльність заповідників і національних природних парків України. Екоосвіта та екоінформування на базі установ ПЗФ.

Тема 13. Охорона територій та об'єктів природно-заповідного фонду, контроль за додержанням їх режиму.

Організація охорони територій та об'єктів природно-заповідного фонду. Склад і повноваження служби державної охорони природно-заповідного фонду України. Державний та громадський контроль за додержанням режиму територій та об'єктів природно-заповідного фонду. Відповідальність за порушення правил охорони на заповідних територіях. Такси для обчислення розміру відшкодування шкоди, заподіяної порушенням природоохоронного законодавства у межах територій та об'єктів ПЗФ України.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин												
	Денна форма						Заочна форма						
	Усього	у тому числі					Усього	у тому числі					
		л	п	лаб	інд	ср		л	п	лаб	інд	ср	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	
Модуль 1. Теоретичні засади заповідної справи													
Тема 1. Етапи історичного розвитку заповідної справи.	16	2	4			10	14	2	2				10
Разом за змістовим модулем 1	16	2	4			10	14	2	2				10
Модуль 2. Заповідна справа у контексті збереження біологічного різноманіття													
Тема 2. Відображення питань створення, розширення та охорони ПЗФ в екологічній політиці України.	14	2	2			10	14	2	2				10
Разом за змістовим модулем 2	14	2	2			10	14	2	2				10
Змістовий модуль 3. Наукові засади заповідної справи													
Тема 3. Наукове забезпечення ведення Червоної та Зеленої книг в Україні.	14	2	2			10	14	2	2				10
Разом за змістовим модулем 3	14	2	2			10	14	2	2				10
Змістовий модуль 4. Правові засади заповідної справи													
Тема 4. Класифікація територій та об'єктів ПЗФ.	10	2	2			6	10						10
Тема 5. Правове забезпечення заповідної справи в Україні.	15	4	4		1	6	11				1		10
Тема 6. Міжнародне співробітництво в галузі охорони і використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду.	10	2	2			6	10						10
Тема 7. Землі ПЗФ.	12	2	2			8	10						10
Разом за змістовим модулем 4	47	10	10		1	26	41				1		40
Змістовий модуль 5. Сучасний стан природно-заповідного фонду України та регіонів													
Тема 8. Сучасний стан природно-заповідного фонду України та регіонів.	14	2	2			10	14	2	2				10
Разом за змістовим модулем 5	14	2	2			10	14	2	2				10
Змістовий модуль 6. Організація заповідної справи в Україні													
Тема 9. Порядок створення й	14	2	2			10	14		2				12

оголошення територій та об'єктів природно-заповідного фонду.												
Тема 10. Структурні елементи та складові екомережі та їх характеристика.	14	2	2			10	20					20
Тема 11. Управління в галузі організації, охорони та використання ПЗФ.	17	4	2		1	10	22	2	2			18
Тема 12. Використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів ПЗФ.	14	2	2			10	12					12
Тема 13. Охорона територій та об'єктів природно-заповідного фонду, контроль за додержанням їх режиму.	16	2	2			12	15		2		1	12
Разом за змістовим модулем 6	75	12	10		1	52	83	2	6		1	74
Усього годин	180	30	30		2	118	180	10	14		2	154

5. Теми семінарських занять

Семінарські заняття не передбачено

6. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Етапи історичного розвитку заповідної справи.	4
2	Відображення питань створення, розширення та охорони ПЗФ в екологічній Україні.	2
3	Наукове забезпечення ведення Червоної та Зеленої книг в Україні.	2
4	Класифікація територій та об'єктів ПЗФ.	2
5	Правове забезпечення заповідної справи в Україні.	4
6	Міжнародне співробітництво в галузі охорони і використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду.	2
7	Землі ПЗФ.	2
8	Сучасний стан природно-заповідного фонду України та регіонів.	2
9	Порядок створення й оголошення територій та об'єктів природно-заповідного фонду.	2
10	Структурні елементи та складові екомережі та їх характеристика.	2
11	Управління в галузі організації, охорони та використання ПЗФ.	2
12	Використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів ПЗФ.	2
13	Охорона територій та об'єктів природно-заповідного фонду, контроль за додержанням їх режиму.	2
Усього		30

7. Теми лабораторних занять

Лабораторні заняття не передбачено

8. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Етапи історичного розвитку заповідної справи.	9
2	Відображення питань створення, розширення та охорони ПЗФ в екологічній політиці України.	9
3	Наукове забезпечення ведення Червоної та Зеленої книг в Україні.	9
4	Класифікація територій та об'єктів ПЗФ.	9
5	Правове забезпечення заповідної справи в Україні.	9
6	Міжнародне співробітництво в галузі охорони і використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду.	9
7	Землі ПЗФ.	9
8	Сучасний стан природно-заповідного фонду України та регіонів.	9
9	Порядок створення й оголошення територій та об'єктів природно-заповідного фонду.	9
10	Структурні елементи та складові екомережі та їх характеристика.	9
11	Управління в галузі організації, охорони та використання ПЗФ.	9
12	Використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів ПЗФ.	9
13	Охорона територій та об'єктів природно-заповідного фонду, контроль за додержанням їх режиму.	10
Усього		118

Метою самостійного вивчення дисципліни є засвоєння студентами навчального матеріалу по окремих темах дисципліни, які виносяться на ці заняття.

Самостійне опрацювання курсів передбачає:

1. вивчення окремих питань тем тематичного плану. При вивченні їх необхідно звертати увагу на рекомендовані сучасні літературні джерела та проводити пошук в мережі Інтернет;
2. підготовку до практичних (семінарських) аудиторних робіт, виконання домашніх практичних робіт;
3. виконання індивідуального завдання.

9. Індивідуальні завдання

Індивідуальне завдання ІНДЗ виконується на основі знань, умінь та навичок, одержаних під час лекційних чи практичних занять, охоплює декілька тем або зміст навчальної дисципліни в цілому.

10. Методи навчання

Словесні (лекція, семінари, бесіда); наочні – (ілюстрація, презентація, демонстрація), практичні (збір інформації, графічно-схематичне зображення інформації).

Основними видами занять, які проводяться під керівництвом викладача, є лекції та практичні (семінарські) роботи і самостійна робота.

На лекціях розглядаються основні положення дисципліни. Під час проведення лекцій використовуються мультимедійні засоби для інтерактивної демонстрації прикладів та графічного матеріалу. До деяких лекцій студентам додається презентація основних положень.

При виконанні практичних (семінарських) робіт зміцнюються знання за темами отриманого лекційного матеріалу та самостійно вивчених питань.

При самостійній роботі студенти виконують індивідуальне завдання.

11. Критерії оцінювання

Оцінювання знань студентів з навчальної дисципліни здійснюється на основі

результатів поточного усного опитування, виконання практичних (семінарських) робіт, самостійної роботи, виконання індивідуального завдання, підсумкового контролю (заліку).

12. Засоби оцінювання

Засобами оцінювання та методами демонстрування результатів навчання є: презентації результатів виконаних завдань та інші види індивідуальних та групових завдань.

13. Розподіл балів, які отримують студенти

Поточне тестування та самостійна робота													ІЗ	Залік	Сума
ЗМ №1	ЗМ №2	ЗМ №3	ЗМ №4				ЗМ №5				ЗМ №6				
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10	T11	T12	T13			
5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	20	15	100

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
74-81	C		
64-73	D	задовільно	
60-63	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

14. Інструменти, обладнання та програмне забезпечення

1. Конспект лекцій, методичні рекомендації до практичних (семінарських) робіт;
2. Презентації лекцій з курсу – ел. вигляд;
3. Нормативні документи, навчальна та довідкова література.

15. Рекомендовані джерела інформації

Література:

Базова

1. Донбас заповідний: науково-інформаційний довідник-атлас / під заг. ред. С. С. Куруленка. □ Донецьк: Новий друк, 2003. □ 160 с.
2. Загальногеографічний атлас України: атлас / Ред. І. Руденко, Ред. Л. Марченко, Ред. Р. Галдецька, Ред. Г. Кошова. □ К.: Картографія, 2004. □ 112 с.
3. Попович С.Ю. Природно-заповідна справа: навчальний посібник / С.Ю. Попович. – К.: Арістей, 2007. – 480 с.
4. Червона книга України. Тваринний світ / За ред. І.А. Акімова. – К.: Глобалконсалтинг, 2009. – 600 с.
5. Червона книга України. Рослинний світ / За ред. Я.П. Дідуха. – К.: Глобалконсалтинг, 2009. – 900 с.

Допоміжна

1. Грищенко Ю.М. Основи заповідної справи: навчальний посібник / Ю.М. Грищенко. – Рівне: РДТУ, 2000. – 239 с.

2. ТОВАЖНЯНСЬКИЙ Л.Л. Заповідна справа: Навчальний посібник / Л. Л. ТОВАЖНЯНСЬКИЙ, В. Д. СОЛОДКИЙ, Ю. Г. МАСІКЕВИЧ, В. П. ШАПОРЕВ, В. Ф. МОІСЕЄВ. □ Харків: НТУ «ХПІ», 2002. □ 240 с.
3. Заповідна справа в Україні: Навчальний посібник. / За загальною редакцією М. Д. ГРОДЗИНСЬКОГО, М. П. СТЕЦЕНКА. – К.: 2003. □ 306 с.
4. СОЛОДКИЙ В.Д. Заповідна справа: підручник / В.Д. СОЛОДКИЙ, Л.Л. ТОВАЖНЯНСЬКИЙ, Ю.Г. МАСІКЕВИЧ та ін. – Чернівці: Зелена Буковина, 2005. – 288 с.
5. АНДРОНОВ В.А. Заповідна справа: навч. посіб. / В.А. АНДРОНОВ, Є.О. ВАРИВОДА, Г.В. ТІТЕНКО. – Х.: НУЦЗУ, 2013. – 204 с.
6. Зелена книга України / під загальною редакцією Я.П. ДІДУХА – К.: Альтерпрес, 2009. –448 с.
7. ПРОЦЬ Б.Г. Експрес-оцінка стану територій природно-заповідного фонду України та визначення пріоритетів щодо управління ними / Б.Г. ПРОЦЬ, І.Б. ІВАНЕНКО, Т.С. ЯМЕЛИНЕЦЬ, Е. СТАНЧУ. – Львів: Гриф Фонд, 2010. – 92 с.

Інформаційні ресурси

1. Єдина інформаційно-аналітична система «Довкілля України» URL: <http://books.menr.gov.ua/Default.aspx?tabid=Main>
2. Законодавство України URL: <http://www.rada.gov.ua/laws/>
3. Зелена книга України URL: <http://greenbook.land.kiev.ua/500.html>
4. Міжнародний фонд дикої природи URL: <http://www/panda/org/>
5. Офіційний веб-сайт. Природно-заповідний фонд України URL: <http://pzf.menr.gov.ua/>
6. Офіційний портал Міністерства екології та природних ресурсів України URL: <https://menr.gov.ua/>
7. Офіційний сайт Конвенції про біорізноманіття URL: <http://www.cbd.int>
8. Червона книга України URL: <http://redbook-ua.org/>